

En brödratvist i Bro år 1850

Ur boken Kvinnor Präster Torpare Bönder

Utgiven 1962 av Sven Rydstrand

Det s.k. laga skiftets tid i början och mitten av 1800-talet var egentligen en omvandlingens tid utan like på landsbygden. De gamla byarna upplöstes. Bönderna fick flytta ut sina hus, fick nya ägor och kom ofta långt bort från såväl byavägen som brunnen och andra gemensamma tillhörigheter. Vad detta betydde inte blott ekonomiskt utan även i psykologiskt avseende för de gamla bönderna, är kanske nu inte så lätt att förstå. Men en hel del av alla dessa besvärligheter, som landsbygdens folk då drabbades av, kan man utläsa ur de gamla protokoll, som finns bevarade från skiftetiden. De vittnar ofta inte blott om oenigheter emellan grannar utan även någon gång om brödratvister, så som t.ex. på Österöd i Bro socken år 1850.

Gården Österöd ägdes vid denna tid av två bröder, Wilhelm och Hans Andersson, och de hade fått gården uppdelad genom laga skifte år 1849. Det hade verkställts av kommissionslantmätaren Johan Martin Nordvall på Vese. Emellertid blev den ene av bröderna inte nöjd med skiftesläggningen. Han ansåg, att hans broder hade fått den bättre delen av gården, och därför sände han en så lydande klagoskrift till ägodelningsrätten i Stångenäs:

"Till herr ordföranden uti Stångenäs härads ägodelningsrätt!

Över det av herr kommissionslantmätaren J. M. Nordvall förrättade Laga skifte å ett mantal Österöd i Bro socken av Stångenäs härad, tillhörigt mig och Wilhelm Andersson, får jag härmed ödmjukast mig besvära och söka rättelse i följande omständigheter:

1. I avseende å taxeringen, vilken jag anhåller att Ägodelningsrätten vid sammanträde å stället måtte närmare undersöka på de stycken, som jag då vill uppgiva och hava granskade. Och torde det jämväl vid samma tillfälle tillåtas mig att närmare bestämma, såväl var jag önskar få graderingen höjd och där jag yrkar få den sänkt.

2. Angående planläggningen, där jag anser det fel hava blivit begånget, att skillnadslinjen emellan mitt och den andre delägarens skifte går i alldeles för många bukter och således först och främst bör rättas. De ställen där jag påstår linjens rättning, kan jag ej nu specifikt uppgiva, emedan jag icke har erhållit kartan, vilken ännu är i skiftesmannens vård. Dock förbehåller jag mig öppen rättighet att i detta hänseende få göra det tillägg och de vidare anmärkningar, vartill jag framdeles kan finna fog.

Slutligen får jag jämväl anmärka, det jag finner Wilhelm Andersson hava fått vida bättre hemmanslott än vad jag erhållit, och därför bör jag jämväl på något sätt hava vederlag, eller ock erbjuder jag mig att byta skifteslotter med honom, eller om han ej därpå vill ingå, genom lottkastning avgöra vilkendera lotten skall oss tillfalla.

– Uddevalla och Österöd den 2 oktober 1849.

– Hans Andersson."

Med anledning av dessa besvär utlyste ägodelningsrätten ett lantmäterisammanträde, som hölls på Österöd den 28 augusti 1850. Till detta sammanträde var inte blott de båda bröderna Andersson och lantmätare Nordvall kallade utan även en ojävig lantmätare, nämligen

Nicolaus Qwist från Bodilsröd. Därjämte var även häradets kronolänsman, kommissarien C. A. Åhlander i Mellby, kallad att biträda. Samtliga dessa infann sig också.

Vid sammanträdet början åberopade Hans Andersson först vad han i sin klagoskrift påpekat och ville på marken utvisa de ställen, där han önskade förändring i taxeringen. Beträffande skiftesläggningen ville han särskilt nämna den förändring, som han önskade i gränsen emellan de båda gårdslotterna. Han ville att gränsen skulle dragas från hans trädgårdshörna vid vägen över ett bergskär och därifrån i rät linje till hemmanet Länestads ägo gräns vid bäcken. Han menade, att om gränsen drogs så, skulle den fördelen bl. a. vinnas, att båda gårdslotterna fick en vändningsplan på bergskäret. Nu var det bara Wilhelm Andersson, som hade nytta av denna vändningsplan. Wilhelm bestred emellertid all förändring både i taxeringen och i planläggningen, vilket allt han ansåg vara bra som det var.

Därefter företog rätten en undersökning av taxeringen, varvid dock ingen anmärkning kunde göras mot Nordvalls förslag. Markerna vid kvarndammen befanns dock vara besvärade av översvämning. Vi låter i fortsättningen protokollet självt berätta:

"Vid undersökning av fördämnet befanns detsamma vara en och tre fjärdedels aln högt med lucka därpå, hög femton tum, och bred en aln och en tum, vilande på ett kvarters bred grundstock. Denna lucka är för liten för att nu vid sådan flod, som nu vid flera dagars regn hade inträffat, avleda vattnet, och vilket därför stiger över och går in på närliggande ängsmark, men som förekommes, om bottenluckan göres tillräcklig stor och sänkes till botten på dammfästet och varigenom marken vid dammen icke blir besvärade av översvämning. Enär för övrigt markens sänka läge har blivit vid taxeringen iakttagen, emedan jorden annars är av god lermylla på fast lerbotten, fann ägodelningsrätten ingen anledning till någon förändring.

Hans Andersson fordrade icke vidare undersökning av taxeringen eller uppgav några jordar, vilka i taxeringen skulle höjas. Parterna uppgåvo, att de äga hälften vardera uti kvarnen och ömsom begagna den till förmalning av deras säd.-----Wilhelm Andersson bestrider lottning om lägena, emedan ifall ombyte av lotter inträffade, bägge skulle få flytta sina hus, av vilka Wilhelms Anderssons skola vara både störst och bäst och varvid han anser sig vara berättigad till kvarboende. För utrönande härav uppmättes:

1. Hans Anderssons hus och befanns manhuset vara uppfört av nytt och gammalt virke, fjorton och en halv alnar långt, tolv och en fjärdedels alnar brett, och höjden ifrån foten till väggbandet fem och en fjärdedels alnar. Täckt med tegel på bräder, brädfodrat och rödmålat. Ladugården med fähus och stall i en länga, trettiofyra och en fjärdedels alnar långt, femton och en fjärdedels alnar brett, sex och tre fjärdedels alnar högt, täckt med halm. Ett avträdeshus av stolpvirke och en stenkällare.

2. Wilhelm Anderssons hus. Manhuset av nytt och gammalt timmer, sexton och tre fjärdedels alnar långt, fjorton alnar brett, högt fem och tre fjärdedels alnar från foten till väggbandet, täckt med tegel på bräder och brädklätt. Ladugården med fähus och stall i en länga av timmer, trettio och en halv alnar lång, fjorton och tre fjärdedels alnar bred och fem och en halv alnar hög, täckt med halm. Varande en skygga av stolpvirke utmed hela västra väggen av ladugården uppförd, femton och en halv alnar lång samt fem och en halv alnar bred, ett vedskjul av timmer och ett avträdeshus. Varande Wilhelm Anderssons hus både av bättre beskaffenhet och större värde än Hans Anderssons,

Jordägarna upplyste, att de dels ärvt, dels köpt tillsammans hela detta hemman, Österöd, varefter de sig emellan lagt hemmanet i två delar och lottkastat, varvid de bekommit nu innehavande lägena, samt sedermera å dem var för sig uppfört deras nu innehavande hus och byggnader. På grund härav påstod Wilhelm Andersson att någon vidare lottkastning ej bör komma ifråga, samt att då Hans Andersson således utan skäl klagat, sammanträdeskostnaden särskilt bör drabba Hans Andersson. På eftermiddagen hade vattnet nedgått till beräknade gränserna inom kvarndammen. Protokollet blev därefter uppläst för parterna och utan anmärkning lämnat. Ägodelningsrätten beslutade därefter och avsade följande utslag:

"Enär på sätt protokollet här ovan upptager, de jordstycken, emot vilka anmärkningar blivit framställda, befunnits vara i rätt förhållande till varandra och övrig oklandrad mark graderad, samt olägenheten av vattnet å de jordstycken, som ligger vid kvarndammen, vid dess taxerande beräknad och iakttagen samt genom kvarnluckans förändrande i kvarndammet den största olägenheten av vattnet vid ymnigare regnfall, som nu visat sig, kan förekommas, och vilket således är av jordägarnas egna tillgöranden beroende, så finner ägodelningsrätten icke skäl till förändring i taxeringen å ovan uppräknade marker, utan varder graderingen således gillad och fastställd.

Sedan parterna upplyst, att de redan en gång vid hemmanet Österöds delande dem emellan efter eget åsämjande lottkastat om lägena och därvid vardera erhållit det läge de nu innehava, samt därinom var för sig uppfört deras hus och åbyggnader å de tomtplatser, de nu innehava, så och enär någon utflyttning vid skiftet icke kommit i fråga, ej heller är behövlig, och förändrat läge i händelse av nu skeende lottkastning skulle genom husflyttning medföra dryg och onödig kostnad för jordägarna, kan ägodelningsrätten icke antaga eller bifalla vad Hans Andersson i denna del yrkat, utan bibehålles parterna vid de lägen, som de vid nästlidet års skiftesförrättning innehaft.

Som den av Hans Andersson uppgivna förändring i deleslinjen mellan honom och Wilhelm Andersson från dennes trädgårdshörn nr 55 vid utfartsvägen över bergsklinten nr 6 till en punkt i marken nr 42 och därifrån vidare till Lännestads ägo gräns, dels icke motsvarar det därmed avsedda ändamål, dels ökar betydligt vändningsplanen för plognad och harvning av åkerjorden, dels försvårar brukning genom den spetsiga form, som uppkomme vid hörnet nr 55 och dels gör ägofiguren där oformligare, än den skiftesmannen antagit och på kartan lagt. Alltså och enär jordägarna, enligt vad beskrivningarna visa, erhållit var av dem till sitt halva hemman, vad de efter delnings- och taxeringsgrund böra bekomma, varder Hans Anderssons påstående, som Wilhelm Andersson också bestritt, härmed av ägodelningsrätten underkänt.

Då parterna gemensamt byggt fördämnet till kvarndammen och däri insatt för liten grundlucka, som vid större vattenflöden ej förmår avleda det hastigt tillrinnande vattnet, och vattnets uppstigande på Hans Anderssons ägor vid kvarndammen synes huvudsakligen ha givit anledning till Hans Anderssons besvärstalan, så anser ägodelningsrätten billigt att parterna till lika del utgöra kostnaden för detta sammanträde, vilken dock Hans Andersson nu bör förskjuta med tjugosex riksdaler, fyrtyotre skillingar till domhavandena och ledamöterna, med tretton riksdaler, sex skillingar till biträdeslantmätaren N. Qwist, med nio riksdaler, fyra skillingar, sex runstycken till lantmätaren J. M. Nordvall, och med två riksdaler, aderton skillingar, allt banco, till kronolänsmannen och kommissarien C. A. Anländer."

Detta utslag får man väl anse som ett rent salomoniskt domslut, och det kan nog tagas för givet att de båda bröderna på Österöd blev nöjda. I varje fall berättar traditionen att de levde i god sämja på sina gårdar intill döddagar.